

УДК 316.343.622:316.752

О. А. Рахманов, канд. соціол. наук, доцент

*Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

ПРОЯВИ СОЦІАЛЬНОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ В ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЯХ УКРАЇНСЬКИХ КАПІТАЛІСТІВ

Статтю присвячено аналізу проявів соціальної суб'єктності в ціннісних орієнтаціях власників великих капіталів в Україні. Соціальна суб'єктність власників великого капіталу зумовлена особистісними характеристиками, що значною мірою проявилися та були сформовані ще в шкільні роки. У ціннісних орієнтаціях великих власників декларується власне самоусвідомлення того, що вони є соціальною основою національного суверенітету. Геополітичні орієнтації українських капіталістів переважно спрямовані на інтеграцію України з Європейським Союзом.

Ключові слова: власники великого капіталу, соціальна суб'єктність, цінності.

Поняття суб'єктності зазвичай розуміється як якість окремої людини або групи, що відбиває здатність бути індивідуальним або груповим суб'єктом та виражається активністю і свободою у виборі та здійсненні діяльності. Прояви соціальної суб'єктності можна охарактеризувати як наміри індивіда чи групи активно перетворювати навколишній світ, створювати власне суспільне середовище, впроваджувати та нав'язувати власне бачення перспектив розвитку суспільства. У практичному плані важливою є не тільки включеність людини в діяльність, а й ціннісний аспект цієї діяльності. Система ціннісних орієнтацій як сукупність настанов, які регулюють поведінку, становить змістовний бік спрямованості особистості та відображає внутрішню основу її ставлень до навколишньої дійсності. Досліджуючи суб'єктність такої соціальної верстви, як власники великого приватного капіталу, потрібно розуміти, що йдеться про людей, серед яких поширені особливі, раціональні настанови і практики економічної активності. Ціннісні характеристики соціальної суб'єктності ділової верстви насамперед передбачають самоусвідомлення себе і своїх можливостей у ранньому, дитячому віці, коли процеси первинної соціалізації формують особистісні вектори власної самореалізації (виявлення, розкриття і опрідметнення своїх сутнісних сил);

самооцінки (зіставлення потенціалу, стратегії, процесу і результату своєї та інших діяльності); самоствердження через пред'явлення свого потенціалу оточуючим; самоактуалізацію через використання своїх здібностей і можливостей у подальшому, дорослому житті. Одним з об'єктивних показників цих процесів є рівень успішності в шкільному навчанні.

Крім цього суттєве значення для соціальної суб'єктності представників певної верстви мають відчуття належності до громадянського простору країни проживання. Відчуття спільної долі з усім суспільством, загальні переживання, колективна самосвідомість тощо допомагають більш органічно реалізувати власну суб'єктність. Беручи до уваги нетривалість існування та остаточну несформованість соціальної верстви великих власників України, їх конкуренція з більш потужними транснаціональним та російським капіталами залежить від економічної суб'єктності не тільки на українській території, але й у глобальному вимірі. Відтак чітка самоідентифікація соціальної верстви з Україною, українською державністю та народом свідчитиме про наявність ціннісних передумов соціальної суб'єктності, оскільки таке отождолення несе з собою не тільки додаткові стимули психологічної адаптації до соціальних трансформацій, але й сприяє органічному та ефективному використанню державних інститутів та національної еліти задля просування власних інтересів.

Для великих власників як групового суб'єкта також важливим є ступінь єдності та організованості. Йдеться не тільки про елементарне психологічне єднання за певними груповими ознаками, але й про усвідомлення належності до цієї групи, виокремлення "своїх" та "чужих" та готовності до спільних дій заради групових інтересів. У даному випадку йдеться про взаємовідносини представників великого приватного бізнесу з владою і суспільством. Групова свідомість та міра політичної суб'єктності певної групи визначається ступенем впливу на внутрішню і зовнішню політику. Одним з індикаторів такої впливовості є зовнішньополітичний курс країни. Враховуючи те, що в українському суспільстві досі точаться дискусії стосовно цивілізаційного вибору – європейського чи євразійського, до того ж немає остаточного та однозначного суспільного визначення з цього питання, з'ясування геополітичних уподобань власників великого капіталу дасть змогу з більшою вірогідністю визначити подальший зовнішньополітичний курс країни, оскільки, принаймні за сучасних умов, інші соціальні верстви навряд чи можуть претендувати на політичну суб'єктність.

Отже, з'ясування цих чотирьох ціннісних вимірів соціальної суб'єктності українських капіталістів є завданням цієї статті. Враховуючи проблему недосяжності для соціологічного опитування цієї специфічної верстви, для вирішення цього завдання був зроблений огляд українських друкованих та електронних ЗМІ за період 2005–2012 рр. До уваги бралися інтерв'ю самих власників великого капіталу, їхніх батьків, однокласників та вчителів.

Усі фактичні матеріали відбиралися за принципом документальної доказовості і достовірності.

Навчання у школі

Формування своєї суб'єктної позиції обов'язково передбачає володіння певними навичками, здатністю до самообілізації та відповідального ставлення до викликів навколишнього середовища. Активним суб'єктом людина стає в процесі навчання, дозвілля, соціальної взаємодії, різноманітної діяльності та інших видів активності. Становлення суб'єктності здійснюється в міру того, як людина з дитинства опановує компоненти суб'єктності в тій чи іншій діяльності. Формування цінностей активізму, притаманних суб'єктності, розпочинається у школі. Якщо брати до уваги власні спогади найбагатших людей України та спогади їхніх учителів, однокласників, батьків, простежується певний зв'язок між успішністю в шкільному навчанні та здобутками в бізнесі. Зокрема, на відмінно у школі вчилися В. Пінчук, І. Коломойський, К. Жеваго, П. Порошенко та О. Ярославський. В атестаті учня середньої школи № 128 м. Харкова О. Ярославського за 10-й клас лише одна четвірка з російської мови та зразкова поведінка [1]. В. Пінчук навчався на відмінно, постійно брав участь в олімпіадах і особливо добре розбирався у фізиці та математиці, взагалі в точних науках, закінчивши школу із золотою медаллю [2]. К. Живаго відразу віддали в спеціалізовану школу, де з першого класу вивчали англійську мову і був сильний склад вчителів. Звичайно, школу він закінчив із золотою медаллю [3]. Аналогічним чином П. Порошенка віддали у спецклас, де з першого класу вивчали французьку мову. У подальшому це посприяло тому, що Порошенко успішно закінчив факультет міжнародних відносин Київського університету [4]. І. Коломойський також вчився на відмінно, однак золотої медалі не отримав через конфлікт з "воєнруком" у школі [5]. Відмінне навчання в школі й у виші дозволило А. Ключеву досить рано захистити кандидатську дисертацію, яку, як він наголошує, *писав сам*. Він досі пишається тим, що є кандидатом технічних наук [6]. Натомість інші мільяртери в школі навчалися з меншим успіхом. За свідченням однокласниці В. Гайдуга, він ніколи не вирізнявся серед інших: на "відмінно" не вчився, старостою класу не був, за погану поведінку його теж не лаяли. Водночас класний керівник колишнього учня стверджує, що Гайдук добре знав математику, завжди брав участь в олімпіадах. Він випускав шкільну стінгазету, куди завжди придумував і добирив ребуси, шаради та кросворди [7]. І. Суркіс також закінчив школу "хорошистом" [8]. Д. Фірташ навчався посередньо. За спогадами вчителів, йому не подобалася математика, важко давалися мови, натомість літературу й історію він любив [9]. Найбагатша людина України Р. Ахметов не приховує, що навчався не дуже добре, отримувив трійки і прогулював уроки з нелюблених предметів (фізика, математика; улюбленою ж була фізкультура), також не вирізнявся зразковою поведінкою [10].

Однак основним чинником підприємницького успіху українських власників великого капіталу вважається виховання та атмосфера в сім'ї. З'явилося навіть поняття "нешмагане покоління", яке пояснює джерело підприємницьких мотивів та здібностей сучасних багатіїв, чиє дитинство проходило ще в роки радянської влади. Як свідчать батьки власників великого приватного капіталу (О. Фельдмана, С. Буряка, А. Юркевича, Є. Черняка), для виховання майбутніх бізнесменів насамперед потрібно притлумлювати батьківський страх. Не можна нав'язувати дітям свою думку. Потрібно намагатися рости дітей в атмосфері миру і любові [11]. Саме за таких умов у майбутніх комерсантів притуплюється інстинкт самозбереження і розвивається схильність до підприємницького ризику.

Громадянська самоідентифікація

Набуття населенням України нової інституціональної ідентичності, громадянської належності до незалежної держави відбувалося непросто. Успішна самоідентифікація з новою державою, по-перше, передбачала психологічну адаптацію до об'єктивної реальності, яка сприяла соціальній суб'єктності, по-друге, дозволяла долучатися до розбудови нових політичних та економічних інститутів. Характерним є те, що багато бізнесменів різного етнічного походження безболісно та органічно сприйняли українську ідентичність. Принаймні почуття гумору їм явно не бракує: "Я – український націоналіст Арсен Аваков, який говорить тільки і виключно по-українськи" [12]. Усвідомлення переваг існування незалежної України дозволило українським бізнесменам не тільки збільшувати свої статки, але й закласти основи, насамперед політичні, які б дозволили безболісно передати свої матеріальні здобутки своїм нащадкам. Як зазначає один із найзаможніших людей України В. Пінчук, "ми – підприємці (пізніше когось із них назвуть олігархами) – відразу зрозуміли тоді, яку величезну цінність має незалежність", додаючи, що "ми, українські капіталісти, навіть якщо розмовляємо російською мовою, думаємо все одно по-українському: ми хочемо, щоб Україна була максимально незалежним і європейським простором, оскільки лише за цих умов можна сподіватися на перемогу найефективніших і безпечних принципів бізнесу" [13]. Приватна власність на засоби виробництва формує територіальний патріотизм, що зумовлює турботу та зацікавленість внутрішньополітичним життям в Україні. Зокрема, як визнає І. Коломойський, "значна частина моїх активів перебуває прямо або опосередковано в Україні. Тому мене хвилює те, що відбувається й відбуватиметься в країні" [14].

Усвідомлення своєї громадянської ідентичності дозволяло великим власникам набувати суб'єктність на міжнародному рівні: "Я, Сергій Ключев, як українець, пишаюся своєю батьківщиною, пишаюся своїм паспортом. Я вважаю, що ми гідні мати паритетне ставлення до нас, і дискримінувати нас за національною ознакою не має права ніхто в світі" [15]. Часто україн-

ська ідентичність перепліталася з корпоративними інтересами, внаслідок чого великі власники мимоволі стають соціальною основою політичного та економічного суверенітету. Як зазначає Д. Фірташ, у січні 2006 р., у розпал газового конфлікту між Україною і Росією, компанія "РосУкрЕнерго" (РУЕ) за умов відключення російського газу прийняла рішення закачувати середньоазіатський газ. "Ми прийняли рішення самим закуповувати газ, який був потрібен Україні. Я фактично продотував бюджет України в цей делікатний період!.. У першу чергу мені було не все одно, що відбувається – як українцеві і як бізнесменові. Потрібно розуміти, що моє становище було особливим. З одного боку, я торгував газом в Україні, а з іншого – в мене в цій країні заводи, які споживають цей газ і не можуть без нього працювати! Я не міг установити дуже високу ціну, інакше мої заводи не змогли б її сплатити. Тоді я вирішив продавати Україні газ за порівняно низькою ціною – і тому я кажу, що "дотував" Україну..." [16]. Джерелами такого патріотизму Фірташ вважає свою етнічну та регіональну належність: "Я народився на Західній Україні, я українець. І я хочу, аби люди у всьому світі знали про нашу країну, знали, що в неї тисячолітня історія, пребагата культура" [17]. Західноукраїнські коріння національного патріотизму простежується у висловлюваннях О. Бахматюка: "В мене досить сильно україно-орієнтована сім'я, а предки відчували всі "прелесті" приходу радянської армії... Однозначно, для мене рідна українська мова. Однозначно для мене ім'я Бандера, Шухевич не позиціонується з тим, з чим воно позиціонується в жителя Сходу, Центру чи Півдня. Бандера і Шухевич були політиками саме для середовища Західної України. Українська мова, бандеризм – ніхто не вникає в суть питання" [18].

Водночас, всеукраїнська ідентичність поглинає регіональну, що дозволяє уникнути сепаратистських тенденцій у слабоінтегрованому українському суспільстві. А. Ключев зазначає: "Я – український бізнесмен. Ярлик "донецькі" з особливим підтекстом журналісти і політики нам у Києві нависили" [19]. І навіть наявність бізнесу за кордоном не дозволяє забувати про те, що реальна суб'єктність можлива лише на українській території, де проживають сім'ї бізнесменів. Зокрема, В. Хорошковський досить чітко визначає джерело своєї української ідентичності: "Моя сім'я живе тут, мої діти тут ходять в школу. Тому я був і залишаюся українською людиною" [20].

Взаємовідносини з владою і суспільством

Міра суб'єктності певної соціальної групи визначається не лише ідентифікацією із соціальним простором, але й наявністю достатньо розробленої системи уявлень про мету і значення своєї групи на макросоціальній арені. Враховуючи переконання одного з найяскравіших представників українських капіталістів В.Пінчука, такі уявлення загалом поділяються великими власниками: "Власне, сама сучасна українська державність дуже великою мірою зо-

бов'язана своїм формуванням національному бізнесу... Хто створив сильну та єдину Україну? Відповідь гранично проста: Українську державу створив український народ. Однак його найефективнішим і сучасним інструментом у процесі будівництва держави стала та сила, якій була потрібна саме така Україна – стабільна, безпечна, спокійна. Шанована та респектабельна. Єдина, а отже, така, що володіє максимальною місткістю ринку та потенціалом виробництва. Раціонально збалансована в тому, що стосується тенденцій глобалізації та замкнених циклів. Відкрита для співробітництва за всіма азимутами, що можуть виявитися їй корисними, та яка не відмовляється на угоду геополітичним догмам від жодних перспектив. Виконавцем такого мегапроєкту став національний капітал" [13]. Таким чином, декларується власне самоусвідомлення того, що великі власники є важливою соціальною опорою української державності.

Крім цього Пінчук переконаний, що "точно так само, як і ми, в інших кутках України інші молоді бізнесмени першого національного призову збирали по осколках індустрію країни. Ми створювали нову економіку нової України з хаосу, з пилу перших пострадянських років, коли здавалося, що в молодій, пошматованій протиріччями країні немає і не може бути ніяких законів і навіть неформальних правил гри... Нормальну репутацію країни, нормальний бізнес-клімат створювали ми – підприємці... І саме завдяки нам парламент прийняв первинно необхідне економічне законодавство... Ми не дали змерзнути країні холодними зимами середини 90-х, знаходячи способи приводити в неї російський і середньоазійський газ... Ми, національні капіталісти, створили найефективніший сектор української економіки, перетворивши її з несамоцінного та однобокого шматка радянського народного господарства на економіку, що динамічно розвивається, перспективна та інвестиційно приваблива" [13]. Простежується чітке артикулювання займенником "ми", що свідчить не лише самоідентифікацію та відображення власного усвідомлення відмінностей між "своїми" і "чужими", але й про наявність елементів солідаризації та розуміння своїх інтересів. Цікаво, що Пінчук пов'язує українську незалежність та інтереси великих власників, декларуючи готовність захищати державність України в першу чергу від демагогії "соціальної справедливості": "Погані ми, національні капіталісти, чи хороші, але ми вже зробили багато чого для того, щоб Україна стала сучасною конкурентоспроможною державою, гідною свого місця в центрі Європи. Ми – діти країни Україна, але держава Україна – багато в чому наше дітище. І ми маємо й будемо його захищати, хоч як називали б нас демагоги, чия "соціальна справедливість" зводиться до того, щоб відняти в чужих і віддати своїм, і популісти, чия "стратегія творення" полягає в тому, щоб за рік проїсти те, що десятиліттями може годувати всю країну" [13].

Показово є динаміка взаємовідносин між владою і великим приватним бізнесом за часів президента Л. Кучми та В. Януковича, яка простежу-

ється у висловлюваннях Д. Фірташа. "Я розповім вам епізод, який стався в Армянську, на заводі "Кримський титан". Це був такий радянський завод, величезна територія, все запущено, розграбовано... Я подивився і, якщо чесно, не захотів купувати. Це Кучма мене змусив. Я з партнером купили Кримський содовий, поруч, за 15 кілометрів. І Кучма каже: "Слухай, візьми і цей завод! Помирає місто". Кажу: "А я що можу зробити?" Відповідає: "Я зараз тобі розповім, що ти можеш зробити. Давай, поїхали". Все за один день. Ми з ним поїхали на завод, він мене представив колективу, я ще не купив нічого, він уже сказав, що ось це майбутній інвестор... Я зробив необхідні капіталовкладення. І так ми за два роки збудували в Армянську майже нову лікарню, привезли все обладнання. Кучма повернувся. Він відкрив лікарню і сказав: "Ну, я ж вам казав, що все буде добре?" Можна сказати, що він мною маніпулював, але з часом я думаю, що він чинив так, як повинен був учинити. Думаю, для країни тоді не було іншого виходу!" [16]. Натомість набувши економічної та, найголовніше, політичної суб'єктності, Фірташ в даний час вже озвучує побажання українських великих власників-роботодавців: "У нинішній непростій ситуації в Україні роботодавці повинні підставити плече державі. Ми й так робимо чимало: створюємо робочі місця, сплачуємо податки, експортуємо продукцію, забезпечуємо приплив валюти в країну. Але ж і держава повинна допомагати бізнесу. Держава як ніхто інший повинна думати про промисловість... Захищаючи українську промисловість, ми піклуємось про добробут країни. Ми вже домовилися, що під час усіх закордонних поїздок Президент, прем'єр, міністр закордонних справ приділятимуть більше уваги питанням роботи українського бізнесу в інших країнах. Уже працює генеральна угода між роботодавцями і Міністерством закордонних справ України щодо підтримки українського експорту. Сьогодні ми можемо впливати на склад офіційних делегацій і включати до них українських бізнесменів, для яких важливо нарощувати експорт. Важливо захищати національний бізнес. Під час останньої зустрічі з урядом ми розповіли, що нас не влаштовує щодо членства України в СОТ. Прем'єр прямо сказав, що працедавці повинні брати участь у робочих групах щодо питання перегляду умов членства в СОТ. Прем'єр розраховує на участь працедавців в удосконаленні Податкового кодексу і розробці Митного" [17]. Тут простежується не лише констатація власних політичних здобутків, але й декларуються нові вимоги перед владою.

Утім, менш наближені до влади у своїх висловлюваннях обережніші. І. Коломойський зазначає, що не вважає себе олігархом, оскільки має вельми обмежений вплив на політику, скоріше більше бажання впливати, ніж можливостей реалізувати ці бажання. Водночас політика для нього певною мірою є спробою "бути чесним перед самим собою – щоб сказати, що я спробував зробити для того, щоб бачити суспільство таким, як я собі його уявляю" [21]. У цих словах простежуються чіткі прояви соціальної суб'єктності,

оскільки тут наявне прагнення перетворювати навколишній світ за власним баченням перспектив розвитку суспільства.

Геополітичні орієнтації

Проголошений офіційною Україною курс на європейську інтеграцію до недавніх пір сприймався скоріше як ритуальна риторика. Однак активізація Росії в прагненні інтегрувати навколо себе пострадянські країни змусила правлячий клас України, в тому числі власників великого капіталу, реально визначитися з зовнішньополітичним курсом країни. Економічний тиск Росії спрямований на те, щоб Україна була змушена вступити в один з інтеграційних проектів Москви (Митний союз, СЕП, Євразійський союз). Однак правляча еліта, основний кістяк якої становлять представники великого приватного капіталу, не бажає інтеграції в східному напрямі, вбачаючи в ньому небезпеку втратити свою політичну й економічну суб'єктність на українській території. Натомість європейський вектор приваблює насамперед інституціональними перспективами захисту набутої сумнівними шляхами приватної власності, яку в євразійському просторі в процесі безкінечного перерозподілу можна в будь-який момент утратити.

Серед більшості українських власників великого капіталу ніхто відкрито не виступає проти зближення країни з Євросоюзом. Лише представник "червоних директорів" В. Богуслаєв відверто надає перевагу східному векторові: "Я абсолютно впевнений, що нам треба бути в Митному союзі. Це дасть 9 мільярдів доларів щорічного прибутку. А у нас 7 мільярдів дефіцит у зовнішній торгівлі. Тому після вступу до Митного союзу ми відразу погасимо цей дефіцит" [22]. Інший представник "червоних директорів" Г. Скудар більш обережний у своїх висловлюваннях. Він вважає, що Україна повинна бути порядною і чесною у взаєминах з Росією. Водночас, Скудар прогнозує що у виборі векторів розвитку – Захід чи Схід – Україна буде триматися посередині і залишиться неділимою державою [23]. В одному з інтерв'ю Б. Колесніков також ухилився від декларування особистої думки у виборі між Митним союзом з Росією та Зоною вільної торгівлі з Європою, зазначивши водночас, що жодне з рішень не повинно бути трагедією для економіки [24]. Таку обережність можна пояснити тим, що Колесніков має власне кондитерське підприємство в Росії, і до того ж його син навчається в Москві. Все ж, будучи державним чиновником, Б. Колесніков офіційно декларує, що європейська інтеграція – незмінний пріоритет України [25].

Близький до Колеснікова Р. Ахметов ніде публічно не декларував свої геополітичні погляди. Однак судячи з того, що фінансово-промислові та аналітичні структури Групи СКМ працюють на користь європейської інтеграції, Р. Ахметов обрав західний вектор. Надмірне зволікання України у своєму поступі до Європи констатує представник Групи "Приват" О. Мартинов:

"Україна набагато ближча і зрозуміліша Європі, ніж та ж Румунія. Румунія вже в Євросоюзі, а ми про це багато говорили і не зрушили ні на один крок. Ми для них непередбачувані. А непередбачувані тому, що самі не знаємо, чого хочемо" [26]. Враховуючи конфлікт іншого представника Групи "Приват" І. Коломойського з російськими конкурентами стосовно компанії "Укртатнафта", яку він фактично забрав у них, перспектива євразійської інтеграції навряд чи поділяється ним. Публічно І. Коломойський жалкує, що Україна досі не входить в ЄС. Очоливши Раду єврейських общин Європи, він сподівається, що українське єврейство стане локомотивом, який приведе Україну в Європейське співтовариство [27]. Подібним чином ділові інтереси Д. Фірташа зумовлюють його прозахідні орієнтації: "Зараз мені як бізнесмену краще, щоб Україна була в Євросоюзі. Адже Росії я нічого не продаю, окрім двоокси титану. Мій бізнес більше орієнтований на Захід. Відповідно, мені вигідно рухатись до Євросоюзу" [17].

Найбільш концептуальних обрисів набули геополітичні погляди В. Пінчука, який один з небагатьох великих власників цивілізаційний вибір країни пов'язує не лише з вигідними економічними перевагами, які відповідають його діловим інтересам, але й важливими цінностями та нормами, які очевидно відповідають його переконанням: "Хоч якими різними були б наші здобутки та помилки, їх об'єднує одне: вони вже зроблені. Вони – вже історія того, як створювалася країна. Новий час ставить перед нею нові обрії, отже, нові завдання для нас, національного бізнесу. Я переконаний, що всі їх можна об'єднати двома словами: європейська перспектива. І точно так само, як на початку епохи незалежності, тут інтереси бізнесу цілком і повністю збігаються з інтересами країни. Ми, українські бізнесмени, можемо й повинні будувати міст "Україна – Європа". Саме нам потрібно й вигідно робити все для інтегрування України в європейські структури, але водночас імпортувати та імплантувати у нашу дійсність європейські цивілізаційні цінності, норми й стандарти" [13].

Отже, підсумовуючи аналіз ціннісних вимірів соціальної суб'єктності українських капіталістів, можна стверджувати, що соціальна суб'єктність власників великого капіталу зумовлена особистісними характеристиками, які проявилися і були сформовані значною мірою вже в шкільні роки. З переліку найбагатших людей України більшість майбутніх мільярдерів навчалися на "відмінно" або "добре". Органічному включенню у всеукраїнський простір сприяє той факт, що представники великого капіталу чітко ідентифікують себе з Україною, її незалежністю та державністю. У ціннісних орієнтаціях великих власників декларується власне самоусвідомлення того, що вони є соціальною основою української державності. Крім цього простежується не лише їхня констатація власних політичних завоювань, але й декларуються нові вимоги перед владою, що свідчить про реальну соціальну суб'єктність, оскільки відбувається нав'язування власного бачення перспек-

тив розвитку суспільства. Якщо не брати до уваги великих власників, які мають номенклатурне минуле ("червоні директори"), геополітичні орієнтації українських капіталістів переважно спрямовані на інтеграцію України з Європейським Союзом.

1. *Агеева Ю.* Детство олигархов: харьковский миллиардер Ярославский пошел на комбайн в 9 лет / Ю. Агеева // Сегодня. – 17 августа 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.segodnya.ua/news/14279534.html>
2. *Медведева А.* Пинчук в школе был "Пикусом" и бастовал из-за котлет / А. Медведева // Сегодня. – 7 июля 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.segodnya.ua/news/14265440.html>
3. *Медведева А.* Жеваго в детстве рвал траву курам и убегал от пчел / А. Медведева // Сегодня. – 21 июля 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.segodnya.ua/news/14269804.html>
4. *Медведева А.* Порошенко в детстве напоминал Пьеро и любил конфеты / А. Медведева // Сегодня. – 28 июля 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.segodnya.ua/news/14272070.html>
5. *Медведева А.* Коломойского ругали за прическу и не дали золотую медаль из-за неуважения к флагу СССР / А. Медведева // Сегодня. – 14 июля 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.segodnya.ua/news/14267568.html>
6. Андрей Клюев: Тимошенко мешают так же, как Януковичу в 2007-м году / [Беседу вели М.Найем и С.Лещенко] // Укр. правда. – 3 июля 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/4b1ab0b4bb384/>
7. *Рымарук Ю.* Гайдук играл Дедку в "Репке" и работал жестянщиком / Ю. Рымарук // Сегодня. – 11 авг. 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.segodnya.ua/news/14276720.html>
8. *Медведева А.* Суркис в школе красил парты зеброй, а отец подарил ему машину / А. Медведева // Сегодня. – 2011. – 28 июля [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.segodnya.ua/news/14272052.html>
9. *Медведева А.* Дмитрий Фирташ в 4 года пошел искать себе работу, а на первые деньги купил маме шубу / А. Медведева // Сегодня. – 2011. – 4 авг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.segodnya.ua/news/14274334.html>
10. *Руденко Е.* Ринат Ахметов: "У мамы был большой кошелек, а денег в нем никогда не было" / Е.Руденко, Ю.Рымарук // Сегодня. – 2011. – 21 сент. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.segodnya.ua/news/14290698.html>
11. *Белинская Ю.* Непоротое поколение / Ю. Белинская // Forbes. Украина. – 2011. – № 2. – С. 110–111.

12. Арсен Аваков: "Стратегический союз у меня только один – с Президентом" [Беседу вела О. Козак] // Главред. – 4 нояб. 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://glavred.info/archive/2008/11/04/115213-3.html>
13. Пінчук В. Капітал / В.Пінчук // Дзеркало тижня. – 2005. – 17–23 груд. – № 49 (577) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dt.ua/ARCHIVE/kapital-45445.html>
14. Ігор Коломойський: "Я казав Пінчуку: "Життя – це супермаркет, бери що хочеш, але каса – попереду" [Бесіду вели І. Маскалевич і Ю. Мостова] // Дзеркало тижня. – 20 серп. 2005. – № 32 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/ARCHIVE/igor_kolomoyskiy_ya_kazav_pinchuku_zhittya_tse_supermarket_beri_scho_hochesh_ale_kasa_poperedu-44338.html
15. Сергей Ключев: В Киеве меня шокирует, если пожали друг другу руки – это не значит, что договорились [Бесіду вели А. Притула і С. Лещенко] // Укр. правда. – 10 листоп. 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/4b1aaf28265a7/>
16. Entretien avec Dmytro Firtash : Un milliardaire ukrainien sort de l'ombre [Entretien conduit par Alla Lazareva et Alain Guillemoles] // Politique internationale. – 2011. – Janvier-mars, № 130. – P. 313–329 (Пер. Inosmi.ru).
17. Куди курс тримаємо? Дмитро Фірташ: Якщо будемо сильними – з нами розмовлятимуть [Бесіда з головою Ради директорів групи компаній Group DF Д. Фірташем] // День. – 2011. – 3 листоп. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/218341#>.
18. Олег Бахматюк: Нова криза буде набагато більшою, ніж у 2008 році [Розмову вели С. Лещенко і С. Лямець] // Укр. правда. – 2011. – 27 жовт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/10/27/6707208/>
19. Винахідник, друг і брат. Власник донецької бізнес-групи Андрій Ключев знає, як з підшипника зробити мільйон [Бесіду вели Є. Дубогриз, Р. Кульчинський і О. Музиченко] // Контракти. – 2006. – № 20 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.kontrakty.ua/gc/2006/20/28-izobretatel-drug-i-brat.html>
20. Директор "Евразхолдинга" назначен заместителем Совета нацбезопасности Украины // Новый регион. – 2006. – 11 дек. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nr2.ru/ekb/95776.html>
21. Ігор Коломойський: "Якщо президентом стане Тимошенко, я себе бачу в еміграції..." [Бесіду вели М. Найєм і С. Лещенко] // Укр. правда. – 2008. – 28 берез. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2008/03/28/3404080/>
22. В'ячеслав Богуслаев: У нас дві України – одна працює, а інша гуляє й хоче в Європу / В. Богуслаев ; [розмову вів С. Лещенко] // Укр. правда. – 2011. – 29 верес. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/09/29/6620766/>

23. Георгий Скударь: "НКМЗ нужен крупный стратегический партнер" / [Беседавал М. Мицишин] Ч. 2 // UGMK.info. – 23.04.2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ugmk.info/?art=1208771277>
24. Борис Колесніков: Чому зібрався в Києві податковий майдан? Це ж смішно! / [Бесіду вели М. Найєм і С. Лещенко] // Укр. правда. – 2011. – 22 квіт. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/04/22/6133454/>
25. Колесников: Европейская интеграция - неизменный приоритет Украины // Первый деловой. – 2011. – 26 окт. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://fbc.net.ua/news/politic/kolesnikov_evropejskaja_integratsija.html
26. Алексей Георгиевич. Интервью с Алексеем Мартыновым // Корреспондент. – 2010. – 17 сент. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://korrespondent.net/business/1119313-aleksej-georgievich-intervyu-s-alekseem-martynovum>
27. Самый богатый еврей Украины рассказал, что думает о Пересе и Януковиче [Беседу вел Ш. Бриман] // IzRus. – 28.11.2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://izrus.co.il/oligarhi/article/2010-11-28/12610.html>

Транслітерований список джерел

1. Ageeva Ju. Detstvo oligarhov: har'kovskij milliarder Jaroslavskij poshel na kombajn v 9 let / Ju. Ageeva // Segodnja. – 17 avgusta 2011 [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.segodnya.ua/news/14279534.html> [in Russian]
2. Medvedeva A. Pinchuk v shkole byl "Pikusom" i bastoval iz-za kotlet / A. Medvedeva // Segodnja. – 7 ijulja 2011 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.segodnya.ua/news/14265440.html> [in Russian]
3. Medvedeva A. Zhevago v detstve rval travu kuram i ubegal ot pchel / A. Medvedeva // Segodnja. – 21 ijulja 2011 [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.segodnya.ua/news/14269804.html> [in Russian]
4. Medvedeva A. Poroshenko v detstve napominal P'ero i ljubil konfety / A. Medvedeva // Segodnja. – 28 ijulja 2011 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.segodnya.ua/news/14272070.html> [in Russian]
5. Medvedeva A. Kolomojskogo rugali za prichesku i ne dali zolotuju medal' iz-za neuvazhenija k flagu SSSR / A. Medvedeva // Segodnja. – 14 ijulja 2011 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.segodnya.ua/news/14267568.html> [in Russian]
6. Andrej Kljuev: Timoshenko meshajut tak zhe, kak Janukovichu v 2007-om godu / [Besedu veli M.Najem i S.Lewenko] // Ukr. pravda. – 3 ijulja 2008 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/4b1ab0b4bb384/> [in Russian]

7. Rymaruk Ju. Gajduk igral Dedku v "Repke" i rabotal zhestjanwikom / Ju. Rymaruk // Segodnja. – 11 avg. 2011 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.segodnya.ua/news/14276720.html> [in Russian]
8. Medvedeva A. Surkis v shkole krasil party zebroj, a otec podaril emu mashinu / A. Medvedeva // Segodnja. – 28 ijulja 2011 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.segodnya.ua/news/14272052.html> [in Russian]
9. Medvedeva A. Dmitrij Firtash v 4 goda poshel iskat' sebe rabotu, a na pervye den'gi kupil mame shubu / A. Medvedeva // Segodnja. – 4 avg. 2011 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.segodnya.ua/news/14274334.html> [in Russian]
10. Rudenko E. Rinat Ahmetov: "U mamy byl bol'shoj koshelek, a deneg v nem nikogda ne bylo" / E. Rudenko, Ju. Rymaruk // Segodnja. – 21 sent. 2011 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.segodnya.ua/news/14290698.html> [in Russian]
11. Belinskaja Ju. Neporotoe pokolenie / Ju. Belinskaja // Forbes. Ukraina. – 2011. – № 2. – S. 110–111. [in Russian]
12. Arsen Avakov: "Strategicheskij sojuz u menja tol'ko odin – s Prezidentom" [Besedu vela O.Kozak] // Glavred. – 4 nojab. 2008 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://glavred.info/archive/2008/11/04/115213-3.html> [in Russian]
13. Pinchuk V. Kapital / V.Pinchuk // Dzerkalo tyzhnja. – 2005. – 17–23 grud. – № 49 (577) [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://dt.ua/ARCHIVE/kapital-45445.html> [in Ukrainian]
14. Igor Kolomojs'kyj: "Ja kazav Pinchuku: "Zhyttja – ce supermarket, bery shho hochesh, ale kasa – poperedu" [Besidu vely I.Maskalevych i Ju.Mostova] // Dzerkalo tyzhnja. – 20 serp. 2005. – № 32 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://dt.ua/ARCHIVE/igor_kolomoyskiy_ya_kazav_pinchuku_zhittya_tse_supermarket_beri_scho_hochesh_ale_kasa_poperedu-44338.html [in Ukrainian]
15. Sergej Kljuev: V Kieve menja shokiruet, esli pozhali drug drugu ruki – jeto ne znachit, chto dogovorilis' [Besidu vely A.Pritula i S.Lewenko] // Ukr. pravda. – 10. 2006 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/4b1aaf28265a7/> [in Russian]
16. Entretien avec Dmytro Firtash : Un milliardaire ukrainien sort de l'ombre [Entretien conduit par Alla Lazareva et Alain Guillemoles] // Politique internationale. –2011. – Janvier-mars, № 130. – P. 313–329 (Trans. Inosmi.ru).
17. Kudy kurs trymajemo? Dmytro Firtash: Jakshho budemo syl'nymy – z namy rozmovljatymut' [Besida z golovoju Rady dyrektoriv grupy kompanij Group DF D.Firtashem] // Den'. – 2011. – 3 lystop. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.day.kiev.ua/218341#> [in Ukrainian]
18. Oleg Bahmatjuk: Nova kryza bude nabagato bil'shoju, nizh u 2008 roci [Rozmovu vely S.Leshhenko i S.Ljamec'] // Ukr. pravda. –2011. – 27 zhovt. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/10/27/6707208/> [in Ukrainian]

19. Vynahidnyk, drug i brat. Vlasnyk donec'koi' biznes-grupy Andrij Kljujev znaje, jak z pidshypnyka zrobyty mil'jon [Besidu vely Je.Dubogryz, R.Kul'chyns'kyj i O.Muzychenko] // Kontrakty. – 2006. – № 20 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://archive.kontrakty.ua/gc/2006/20/28-izobretatel-drug-i-brat.html> [in Ukrainian]
20. Dyrektor "Evrasholdynga" naznachen zamestytelem Soveta nachezopasnosti Ukrainy // Novyj region. – 2006. – 11 dek. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.nr2.ru/ekb/95776.html> [in Ukrainian]
21. Igor Kolomojs'kyj: "Jakshho prezidentom stane Tymoshenko, ja sebe bachu v emigracii'..." [Besidu vely M.Najjem i S.Leshhenko] // Ukr. pravda. – 2008. – 28 berez. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.pravda.com.ua/articles/2008/03/28/3404080/> [in Ukrainian]
22. V'jacheslav Boguslajev: U nas dvi Ukrai'ny – odna pracjuje, a insha guljaje j hoche v Jevropu / V. Boguslajev ; [rozmovu viv S.Leshhenko] // Ukr. pravda. – 2011 – 29 veres. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/09/29/6620766/> [in Ukrainian]
23. Georgij Skudar': "NKMZ nuzhen krupnyj strategicheskij partner" / [Besedoval M. Miwishin] Ch. 2 // UGMK.info. – 23.04.2008 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : – <http://ugmk.info/?art=1208771277> [in Russian]
24. Borys Kolesnikov: Chomu zibravsja v Kyjevi podatkovyj majdan? Ce zh smishno! / [Besidu vely M.Najjem i S.Leshhenko] // Ukr. pravda. – 22 kvit. 2011 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/04/22/6133454/> [in Ukrainian]
25. Kolesnikov: Evropejskaja integracija - neizmennyj prioritet Ukrainy // Pervyj delovoj. – 26 okt. 2011 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : http://fbc.net.ua/news/politic/kolesnikov_evropejskaja_integratsija.html [in Ukrainian]
26. Aleksej Georgievich. Interv'ju s Alekseem Martynovym // Korrespondent. – 2010. – 17 sent., № 35 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://korrespondent.net/business/1119313-aleksej-georgievich-intervyu-s-alekseem-martynovym> [in Ukrainian]
27. Samyj bogatyj evrej Ukrainy rasskazal, chto думаєт о Пересе і Януковиче [Besedu vel Sh.Briman] // IzRus. – 28.11.2010 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://izrus.co.il/oligarhi/article/2010-11-28/12610.html> [in Ukrainian]

Отримано 10.02.12

Рахманов А.А., канд. соціол. наук, доцент

ПРОЯВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СУБЪЕКТНОСТИ В ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЯХ УКРАИНСКИХ КАПИТАЛИСТОВ

Статья посвящена анализу проявлений социальной субъектности в ценностных ориентациях крупных собственников Украины. Социальная субъектность владельцев крупного капитала обусловлена личностными характеристиками, которые были сформированы в школьные годы. В ценностных ориентациях крупных собственников декларируется собственное осознание того, что они являются социальной основой национального суверенитета. Геополитические ориентации украинских капиталистов преимущественно направлены на интеграцию Украины с Европейским Союзом.

Ключевые слова: владельцы крупного капитала, социальная субъектность, ценности.

Rakhmanov Oleksander, PhD in Sociology, Docent

THE IMPLICATIONS OF SOCIAL SUBJECTIVITY IN VALUE ORIENTATIONS OF UKRAINIAN CAPITALISTS

The article analyzes the implications of social subjectivity in value orientations of large owners of Ukraine. Social subjectivity of large capital owners due to personal characteristics that were formed in the school years. In the value orientations of large owners declared their own self-awareness that they are the social basis of national sovereignty. Geopolitical orientation of Ukrainian capitalists mainly focused on Ukraine's integration with the European Union.

Keywords: large capital owners, social subjectivity, values.